

Hoofdstuk 2, Bijzondere logica

Het schema der traditionele logica: het organon.

Wij volgen de indeling van Aristoteles' *Organon*, Grieks voor 'werktuig' of 'methode'. Zijn *Organon*, geldt nog steeds als een inleiding tot de logica. Dit werk omvat o.m.

(a) inleidende teksten over wat hij heet 'categorieën' (een stel collectieve grondbegrippen), en over wat hij heet 'duiding' (zijn term voor 'oordeel');

(b) de eerste en de tweede analytiek (waarin het bewijs, de definitie en de indeling van begrippen alsook de grondbeginselen besproken worden).

Vele punten van logische aard behandelt Aristoteles in zijn metafysische geschriften, in zijn uiteenzetting over de ziel en in zijn ethische werken.

(c) Dialectiek. Dit is het derde gedeelte van het *Organon* dat een hoofddeelte bevat, de topiek (over gemeenplaatsen), en een bespreking van drogredenen. 'Dialectiek' betekent bij Aristoteles 'discussieerkunde' (zoals in Socrates' geval). Zij leert denkbeelden ontwikkelen en toetsen. De gegevens zijn "ta endoxa", de gangbare opinies. Het gevraagde is het bespreken van het voor en het tegen. Men leert problemen aanpakken met het oog op het bereiken van echte 'wetenschap'.

Retoriek. O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 16ff, voegt daar terecht en in Aristoteles' geest aan toe: "Een zijtak van de dialectiek, iets dat er niet ver van is, is de retoriek, die het heeft over de wijze waarop d.m.v. redenering op het gevoel en op de wil ingewerkt wordt". Opm.: Retoriek, in de XIX-de eeuw ooit afgeschaft, beleeft sedert enkele decennia een actualisering zonder weerga. Inderdaad: veel van wat zich als gegeven of bewezen aandient, komt, indien op de keper beschouwd, slechts neer op 'propaganda' of 'publiciteit', en is niet meer dan dat.

Willmann, loco citato, zegt: "Het analytisch ingaan op het denkproces maakt het mogelijk de afzonderlijke stappen erin te verantwoorden (...). In de uiteenzetting over zijn logische leerpunten benadert Aristoteles de 'exactheid' der wiskunde, zo dat Leibniz, in 1696, kon zeggen: "Hij is de eerste geweest die op wiskundige wijze buiten de wiskunde geschreven heeft". Het is dan ook niet verwonderlijk dat sommige denkers heden Aristoteles' logica herwaarderen of liever zijn hele *Organon*, de dialectiek inbegrepen en niet zonder "wat er niet ver van is", de retoriek. Logica, dialectiek en retoriek bestrijken immers heel wat van alwat 'denken' en 'redeneren' is.

1 Begrippenleer

1. 1 Het begrip

1. 1. 1 Het begrip (inhoud / omvang)

Bibl. st.: Ch. Lahr, *Cours de philosophie*, I (*Psychologie, Logique*), Paris, 1933-27, 491/496 (L' idée et le terme). Definitie. Een begrip (notie, concept) is werkelijkheid voor zover gegeven in onze geest.

Opm.: De term 'idee' beperken wij in deze cursus tot het Platonische begrip.

Begrip / term. "Een jong meisje" bestaat uit drie grammaticale 'termen' maar is slechts één enkele logische term (die uit een meervoud van woorden of tekens van allerlei aard kan bestaan). Wel zijn 'een', 'jong' en 'meisje' logisch drie deeltermen.

Begripsinhoud en begripsomvang. (3.1) De begripsinhoud (Lat.: comprehensio, complexus) is het stel kenmerken (eigenschappen) - keninhouden of formae - die gezamenlijk één keninhoud of 'begrip' uitmaken. De begripsomvang (Lat.: extensio, ambitus) is dat waarop de inhoud 'slaat', d.i. dat wat de inhoud vertoont.

Distributieve en collectieve omvang. Plato, wanneer hij het over 'stoicheiosis' (orde(nings)leer); Lat.: elementatio) heeft, onderscheidt tussen 'alle' (distributief) en 'geheel' (collectief). De middeleeuwse scholastiek (800/1450) spreekt van 'omne' en 'totum' (enkelvoud) of van "omnes, omnia" en "cuncti, cuncta" (meervoud) of van "distributief begrip" en "collectief begrip". Wij hebben het enerzijds over 'verzameling' en anderzijds over 'stelsel' (of over 'stel' en 'systeem'). Zo: 'Jong meisje' bedoelt het geheel van het wezen van een jong meisje (collectief); "alle jonge meisjes" bedoelt de verzameling waarop de inhoud slaat (distributief); "het geheel (de wereld) van jonge meisjes" bedoelt de samenhang van jonge meisjes onderling (collectief). M.a.w.: tweemaal collectief (individueel en als groep) en eenmaal distributief

De verhouding "inhoud / omvang". Nemen wij 'jong meisje'.

(1) Valt 'jong' weg, dan slaat "een meisje" op veel meer meisjes (eigenlijk op alle meisjes).

(2) Voegen wij 'rijk' toe - "een rijk jong meisje" -, dan bedoelt de uitdrukking veel minder meisjes (nl. alle rijke jonge meisjes). Besluit: de inhoud is omgekeerd evenredig met de omvang. Hoe meer gespecificeerd de inhoud wordt, hoe kleiner de omvang. En omgekeerd, hoe kleiner de inhoud, hoe groter de omvang.

Klassiek en romantisch begrip. Het singuliere begrip is inzake inhoud dermate rijk dat het op juist één exemplaar slaat, die de hele omvang uitmaakt. In de klassieke logica, traditioneel gezien, is een begrip altijd een algemeen begrip ('universale').

Ch. Lahr, S.J., *Cours de philosophie*, I (*Psychologie.Logique*), Paris, 1933-27, 537, verwoordt deze scholastische visie: "Non datur scientia de individuo", omtrent het verenkelde (individuele) is geen wetenschap beschikbaar. Want "omne individuum ineffabile", al wat singulier is, is niet voor algemene formules vatbaar. De grenzeloze verscheidenheid (synchronisch) en de even grenzeloze verandering (diachronisch) der gegevens in de werkelijke wereld rondom ons belet dat men omtrent het gevarieerd - veranderlijke een universeel geldige 'wetenschap' opbouwt.

Gevolg: Wetenschappen zoals geschiedkunde en aardrijkskunde, die wezenlijk het individuele (en het zich ontwikkelende) beogen, beperken zich tot een soort netwerk van algemeen geldige uitspraken. Zij zijn - om een recente term te gebruiken - 'nomothetisch' ('nomos' = algemene wet; 'thesis' = opstellen), d.i. zij formuleren 'wetmatigheden' die op een meervoud van b.v. landschappen (aardrijkskunde) of gebeurtenissen (geschiedwetenschap) toepasselijk zijn. Zo is er maar juist één België b.v. en maar juist één Napoleon. In het verenkelde gaat het hoogstens een soort van 'kunst' (die het individuele (en evoluerende) weergeeft) maar niet om 'wetenschap' (die het universele weergeeft).

De romantiek (1790+) echter definieert het begrip ook als dat wat het unieke en het zich ontwikkelende vertegenwoordigt, - nevens het klassieke begrip. Zo kunnen geschiedkunde en aardrijkskunde als 'idiografische wetenschap' geduid worden. Het 'wezen' (d.i. dat waardoor iets - in dit geval: iets individueels - verschilt van de rest van het zijn of werkelijkheid) is, voor de romantiek, allereerst het singuliere wezen, weer te geven in een singulier begrip, dat op zijn beurt vatbaar is voor een singuliere definitie. 'Idios', in oud Grieks, betekent 'singulier'; 'grafia' betekent 'weergave'; gevolg: idiografie is weergave van het individuele.

Terloops: wat men een 'monografie' heet, d.i. een studie omtrent iets singuliers, is wezenlijk idiografisch.

De definitie van het verenkelde Bibl. st.: H. Pinard de la Boullaye, S.J., *L'étude comparée des religions*, II (*Ses méthodes*), Paris, 1929-3, 509/554 (*La démonstration par convergence d'indices probables*). Deze tekst is één van de zeer zeldzame teksten over ons onderwerp.

De regel van het definiëren is ook hier: a. het gehele gegeven; b. enkel het gehele gegeven (afgelijnd tegenover de rest). Bij gebrek aan axioma's (algemene definities) valt men terug op

losse kentrekken, maar dan zo dat men ze opstapelt (cumulatieve methode) totdat men er zeker van is dat het wezen van het individuele gegeven en enkel het wezen ervan weergegeven zijn.

In die opsomming van kentrekken die inductief ontstaat is de (eigen)naam wel degelijk zeer bijzonder, want dit is de enige ‘eigenheid’ die niet universeel mag zijn. Men ziet het: men definieert door op te sommen totdat het eenmalige onderscheidbaar wordt. Zo is er maar juist één Antwerpen; er was maar juist één Napoleon! Men kan over die twee singularia veel algemeenheden uitspreken maar heeft de nomothetische wetenschap het dan wel over het werkelijke Antwerpen en over de werkelijke Napoleon?

Wij verwijzen in de wetenschap naar de DNA-methode die op biologisch - genetische basis juist één menselijk wezen kan definiëren.

Een toepassing. –

(a) forma (wezensvorm. Soortnaam)) : vrouw.

(b) 1. Figuur (uitzicht) : zeer mooi; 2. Eigennaam : Roxana; 3. Afkomst : dochter van Oxuartes, satraap (soort gouverneur) van de ‘basileus’, de vorst van Perzië (zo heetten de antieke Grieken Perzië 's koning); 4. Geboortestreek: Baktrianè (een gebied van het toenmalige Perzië (+/- Turkestan / Iran / Afghanistan); 5. Plaats : midden - Azië; 6. Tijd(stip) : - 327 huwt Roxana met Alexander III (de grote : -456/-323; stichter van een Macedonische - oosters rijk, bron van de ‘hellenistische’ (= laat Griekse) cultuur); In - 319 vertrekt zij naar Epeiros (lat.: Epirus) bij de moeder van Alexander. In -316 wordt zij door Kas(e)andros (lat. : Cassander), vorst van Macedonië (Macedonië, in noord - Griekenland), gevangengezet en in -310 vermoord.

Ziedaar de ‘invulling’ van het schema dat toelaat een definitie te construeren van een personage uit de menselijke geschiedenis. Hierbij moet een definitie het gehele gedefinieerde (‘algeheel’) en enkel het gedefinieerde (‘uitsluitend’) weergeven.

Differentiaal van omvangen. Men lette op twee reeksen:

- distributief of verzamelingen betreffend “singulier / particulier / universeel” (“juist één / sommige (enkele) / alle (mogelijke)”);

- collectief of systemen betreffend: “eendelig / meerdelig / aldelig” (“één gedeelte / sommige gedeelten / het geheel”).

Opm.: Er is in de ontologie (werkelijkheidsleer) een eigen soort begrippen, nl. ‘transcendentele’ begrippen. Deze term ‘transcendenteel’ mag niet verward worden met ‘transcendentiaal’, wat, zoals reeds gezegd (10.1), kantiaans is en ‘kritisch’ betekent; nl. de traditionele metafysica in twijfel trekkend.

De transcendentele begrippen slaan op alle mogelijke werkelijkheden en op de gehele werkelijkheid. Zo: ‘zijn(de)’, ‘werkelijkheid’ (althans in de strikt ontologische zin), ‘eenheid’, ‘waarheid’, ‘waarde (goedheid)’. Daarover later natuurlijk meer.

Het boomdiagram van Porphyrius van Tyrus (233/305; een neo-Platonisch theosoof) ziet er als volgt uit: zijnde is ofwel onstoffelijk of stoffelijk; stoffelijk is ofwel anorganisch ofwel organisch, organisch is ofwel plantaardig ofwel dierlijk; dierlijk is ofwel redeloos ofwel met rede begaafd. De klassieke oudheid definieerde inderdaad de mens als “een met rede begaafd dier”. Meteen ziet men andermaal dat naarmate de begripsinhoud rijker wordt, uitgaande van het begrip ‘zijnde’ dat alle mogelijke toevoegingen duldt, de begripsomvang armer wordt en slechts een verminderend gedeelte van de algehele werkelijkheid vertegenwoordigt.

1. 1. 2 Antonomasie (wisselnaam)

Bibl. st.: G. und I. Schweikle, Hrsg., *Metzier Literaturlexicon*, Stuttgart, 1984, 19 (Antonomasie). Met dit begrip bevinden wij ons in het gebied der perifrassen (omschrijvingen) die in een tekst een term vervangen door een betekenisverwante term en dit o.g.v. gelijkenis of samenhang. Daartoe behoren de tropen: metaforen en metonymieën alsook metaforische en metonymische synecdochen (2.4).

Synecdoche en antonomasie. Op grond van gelijkenis of samenhang ‘zegt’ men een term maar ‘bedoelt’ men een betekenisverwante term.

Paradigma. In éénzelfde tekst wordt als naam van de planeet Venus zowel “de avondster” als “de morgenster” aangewend. Dat heet ‘antonomasie’ of (het aanwenden van een) wisselnaam. Reden: het feit dat Venus nu eens als avondster dan weer als morgenster waargenomen wordt, wijst erop dat haar verloop de beide fasen omvat. Het is de samenhang binnen Venus' verloop die toelaat ze nu eens als “de avondster” dan weer als “de morgenster” te vermelden. Men 'zegt' “de avondster” b.v. maar 'bedoelt' Venus. Antonomasie is een soort synecdoche of medebetekening (2.4). Op grond van gelijkenis met sterren heet men de lichtende planeet Venus, metaforisch, ook ochtend- of avondster, en niet b.v. ochtend- of avondplaneet.

Typologie. Er zijn twee hoofdtypes.

(a). **Appellatieve wisselnamen.** Opvallende exemplaren van een verzameling geven aanleiding tot wisselnamen. Omdat Eva, de Bijbelse vrouwelijke figuur, een opvallende figuur is, heet men een vrouw “een eva”. Omdat Judas, de apostel die Jezus heeft verraden, berucht is, heet men een verrader “een judas”. Omdat Casanova als rokkenjager berucht is, heet men een rokkenjager “een casanova”. Gelijkenis is de reden.

(b). **Karakteristieke wisselnamen.** Jezus' karakteristiek is dat hij de verlosser is. Gevolg: in éénzelfde tekst vervangt men zijn naam door “de Verlosser”. Want tot zijn verloop behoort zijn verlosserschap. Agamemnon is de zoon van Atreus. Hij is een Atride. Zijn persoonsnaam, afgeleid van de vader, zijn patronymische wisselnaam, is “de Atride” in Homerus' dichtwerk. Eén der rollen van de Romeinse oppergod Jupiter was dat hij als mythische oorsprong “de Vader van goden en mensen” was. Deze samengestelde term is zijn wisselnaam. Samenhang is de reden.

Opm: Sedert G. Frege (1848/1925) zijn *Sinn und Bedeutung* (1892) schreef, onderscheiden logistici ‘Sinn’, d.i. keninhoud, en ‘Bedeutung’, d.i. het singuliere gegeven dat die keninhoud vertoont. Frege ging in op het antonomastisch of synecdochisch taalgebruik. Hij tracht de waarheidsvoorwaarden van een propositie in de vorm “S = M” vast te stellen. Ingevuld: “De avondster (S) is (=) de morgenster (M)”. Om de waarheid van die zin te verantwoorden moet men eerst weten dat Venus én avondster én morgenster is. Dat weten - 'informatie' - wordt (op onderverstande wijze) uitgedrukt in de zin “De avondster is de morgenster”. Terloops: dergelijke uitspraken heten logistici ‘identiteitsuitspraken’ waarbij ‘identiteit’ slaat op het feit dat een meervoud van namen op één enkel (identisch) gegeven slaat (“ernaar refereert”). De term ‘identiteit’ heeft hierbij niet de betekenis die hij heeft in het identiteitsaxioma.

Opm: Men verwarre dit taalgebruik niet met dat der natuurlijke logica, want de begripsinhoud ‘avondster’ of ‘morgenster’ slaat enkel op een beperkte begripsomvang, nl. Venus als avondster of als morgenster. Die twee ‘verschillende’ inhouden slaan op twee ‘verschillende’ omvangen. Deze zijn niet identisch, al behoren zij tot het verloop van éénzelfde Venus.

1. 1. 3 Universalia

Wij houden ons aan die Latijnse term omdat hij sedert eeuwen gangbaar is maar tegelijk het probleem bij uitstek stelt, nl. “Welke is de reden waarop wij ons steunen om in algemene - universele - termen te spreken?” Er is geen logica zonder universalien.

De redenering van Sextus Empiricus. Deze antiek-Griekse arts en filosoof, is één der hoofdvertegenwoordigers van wat men heet “het scepticisme”. Men versta de term juist: ‘scepticisme’ betekent niet dat men “aan alles twijfelt”, wel dat men twijfelt aan wat niet direct gegeven is. Men houdt zich strikt aan “het fenomeen”. Daarom dat scepticisme ook altijd een soort ‘fenomenisme’ (of ‘fenomenalisme’) is. Wanneer juist Sextus geleefd heeft, is onbekend maar men berekent, gezien wat men weet van zijn tijdgenoten en zo, dat hij einde II-de / begin III-de eeuw geleefd heeft.

Zeker is dat Sextus het singuliere en het particuliere - ten nadele van het universele - benadrukt en meteen ook het verschil en de kloof tussen de feiten onzer ervaring en het universele begrip beklemtoont. Zie hier hoe hij redeneert in zijn Pyrrhoniaanse schetsen.

Sextus over inductie. Inductie is steunen op singuliere en particuliere fenomenen om het universele eruit af te leiden. Wat veralgemening is. Voor Sextus is dat ‘dogmatisme’ en dat duidt hij als een ‘geloof’.

Dilemma: ofwel toetst men alle gevallen ofwel toetst men niet alle gevallen.

(1) Alle gevallen die in een universele (enkelvoud van universaliën) samengevat worden, toetsen is ondoenlijk aangezien - behalve zeer beperkte summatieve inducties - de singuliere en particuliere gevallen ‘oneindig’ in aantal zijn.

(2) Niet alle gevallen toetsen is doenlijk maar laat de rest in het ongewisse. Besluit. In beide gevallen is de inductie zonder voldoende reden en is zij geen volstrekt sluitend - Aristoteles zou zeggen ‘apodictisch’ - bewijs.

Opm.: Men ziet dat Sextus de summatieve aard der inductie centraal stelt (en in die zin is hij aristotelisch want ‘inductie’ (zonder meer) is voor Aristoteles summatie.). Men kan hem daarin, voor zover hij argumenteert, geen ongelijk geven. Wat ons leidt tot twee types van universalialia:

(1) er zijn universalialia die steunen op de toetsing van strikt alle gevallen, d.i. op een summatieve inductie die enkel doenlijk is voor zover het gaat over een eindig aantal fenomenen (gevallen) dat in het bereik van ons toetsingsvermogen ligt;

(2) er zijn universalialia die summatieve inductie missen en die dus hoogstens op hypothetische wijze universeel zijn. Wie op deze laatste basis ‘universeel’ spreekt - in natuurwetten b.v. of in sociale wetten -, spreekt axiomatisch in die zin dat hij op niet totaal

getoetste wijze spreekt en dus hypothesen vooropstelt. Want men weet maar nooit met volstrekte zekerheid - en dat is wat Sextus bedoelt - of in de ongetoetste gevallen geen 'falsificaties' (cfr. K. Popper, zie verder 4.1.4), d.i. weerleggingen, aanwezig zijn die het 'universele' niet-universeel maken.

Opm.: Later zal op dergelijke uitzonderingen ingegaan worden.

1. 1. 4 Begrenstheid der natuurkunde

De natuurkunde, vooral sedert zij wiskundig - proefondervindelijk te werk gaat, is een basiswetenschap. Heden definieert men haar als de wetenschap van de 'natuur' (begrepen als materie) op 'operationele' methode (P.W. Bridgman, *The Logic of modern Physics*) gesteund. Sedert eeuwen heeft zij een gedeelte van de algehele natuur op die wijze getoetst. Dat is haar summatieve inductie. De rest die nog niet getoetst is, ligt nog braak.

Naturalisme (fysicisme, fysicalisme). Men tracht - om zo strikt wetenschappelijk (versta: operationeel) mogelijk te zijn - de rest der wetenschappen natuurkundig uit te werken. Dit behelst dat een fenomeen - om als wetenschappelijk feit te gelden - fysische (materiële) evidentie moet vertonen. Dat heet 'fysicisme' of 'naturalisme'. Dit wordt op biologische en menselijke fenomenen toegepast. In die zin wordt de fysica de basiswetenschap.

Paranormale fenomenen. Er bestaan fenomenen die in de gevestigde wetenschappen nog altijd op weerstand stoten omdat de gevestigde methoden ze niet tenzij verminkt integreren. Men heet ze dan ook 'paranormaal' (buiten het 'normale' paradigma van de wetenschappen gesitueerd). De paranormologie is de wetenschap van dergelijke gegevens die fysisch, biologisch, psychologisch, sociologisch, economisch, artistiek e.d.m. zijn (zodat de parapsychologie enkel een gedeelte bestudeert en indien doorgezet eenzijdigheid inzake methode behelst).

Wetenschappelijke evidentie. Gevestigde wetenschappers reageren op onmiskenbaar paranormale feiten verdeeld:

a. vele positivisten (die enkel "het positieve feit", - het liefst zo materieel mogelijk - bewijsbare feit erkennen), loochenen in naam van dat axioma zelfs de evidentste feiten;

b. vele wetenschappers achten zelfs deze laatste feiten "vanuit fysisch, biologisch, menswetenschappelijk oogpunt van geen belang";

c. sommigen, zoals W. James (1842/1910), onderzoeken ze. Deze veelheid van duidingen wijst erop dat het hoofdprobleem der paranormologie is: “Hoe het stadium der wetenschappelijke evidentie bereiken?”. Tot enige evidentie komt het wel maar tot een “universeel aanvaarde evidentie” komt het ‘niet’. Gevolg: de ondermaatse graad inzake evidentie doet de meningen uiteengaan in ‘tegen’, ‘onbeslist’, en ‘voor’.

Fysische paranormale fenomenen. Vooral sedert H. Thurston (1856/1939), *The Physical Phenomena of Mysticism*, London / Monaco, 1952-1, 1985-2, alsook *Surprising Mystics*, London, 1955, zijn fysisch vaststelbare paranormale fenomenen een opgave, ook en vooral voor natuurkundigen die zich principieel voor ‘alle’ fysische feiten interesseren. Levitatie (het omgekeerde van gravitatie), stigmata (bloedende vlekken op het lichaam die aan Jezus' kruisiging doen denken: verwijzen we naar de ernstig onderzochte stigmata van Padre Pio), lichtfenomenen, salamandrisme (hetzij onverbrandbaarheid hetzij bestandheid tegen verbranding van de huid), onbederfelijkheid (het stoffelijk overschot bederft niet), volstrekte vasten (volledige en lang volgehouden onthouding van voeding), vermenigvuldiging van levensmiddelen, geuren, zijn materieel vaststelbare feiten en vallen dus principieel binnen het domein der fysica. En dit met “fysische evidentie”, wat niet belet dat de gevestigde onderzoeksgemeenschap ze ‘links laat liggen’. Opm.: Wie daarover meer wil weten, leze b.v. P. Sbalchiero, dir., *Dictionnaire des miracles et de l' extraordinaire chrétiens*, Fayard, 2002 (een 230 medewerkers, ongelovigen inbegrepen, met 830 artikels).

Summatieve inductie.

a. Wat “De fysica” heet, laat dus een gedeelte der fysische feiten links liggen, wat behelst dat haar inductie inzake fysische fenomenen niet summatief is. Zij kan dus enkel verantwoorde uitspraken uiten over het onderzochte gedeelte en niet over het niet onderzochte.

b. Van de paranormaal geheten fysisch vaststelbare fenomenen hebben slechts sommige fysici - bestempeld als ‘buitenbeentjes’ - enkel sommige fenomenen nader onderzocht, wat tot opschorting van oordeel noopt inzake de rest; het niet onderzochte gedeelte.

Slotsom. De natuurkunde is wel degelijk begrensd.

1. 1. 5 ‘Particulier’ of ‘sommige’ (Niet alle / zelfs alle)

Het gegeven. - Jevons, *Logica*, 58, zegt: “Als tekens van een particuliere stelling zijn er de onbepaalde telwoorden ‘sommige’, ‘enige’, ‘zekere’, ‘weinige’, ‘vele’, ‘de meeste’ of andere die betekenen ‘gedeeltelijk althans’. O.c., 66, zegt hij: “De lezer dient op zijn hoede te zijn voor een dubbelzinnigheid waardoor zelfs eminente logici zich hebben laten misleiden. In ‘particuliere’ stellingen (opm.: i.v.m. tegengestelde oordelen) dient men het telwoord

‘sommige’ of ‘enige’ zorgvuldig te lezen als “sommige en het kunnen er minder of meer zijn of zelfs alle”. Dat behelst dat ‘particulier’ (‘sommige’) nu eens “niet alle” dan weer “zelfs alle” kan betekenen.

Het gevraagde. Hoe dit rijmen? Want “niet alle” strijdt met “zelfs alle”.

Oplossing. Bibl. st.: A. Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, PUF, 1978-10, 743s. (particulier); P. Foulquié / R. Saint-Jean, *Dict. de la langue philosophique*, PUF, 1969-2, 500 (Opposition), 515s. (Particulier).

- **Omgangstalg.** ‘Sommige’ betekent “minstens twee” (en zeker niet ‘alle’). ‘Particulier’ betekent “wat niet publiek is”, zoals in “Particuliere belangen strijden soms met het publiek welzijn”. In “Een particulier kan deze grond kopen” betekent ‘particulier’ ‘enkeling’.

- **Verzamelingenleerstellig.** Binnen een verzameling (en op zijn manier binnen een stelsel) betekent ‘particulier’ “niet alle exemplaren (resp. gedeelten)”. Zo: “Sommige driehoeken zijn rechthoekige driehoeken”. Dit is : “niet alle” driehoeken . Omgangstaal spreekt zo. Ook I. Kant (*Kritik der reinen Vernunft* (1781-1)). Tussen ‘alle’ (universeel) en “alle niet (geen)” situeert zich ‘niet-alle’ (particulier), waarbij juist ‘één’ (singulier), één geval is van ‘niet-alle’.

- **Logisch.** Men ga uit van volgend schema inzake oordelen die ‘tegengesteld’ (‘opposiet’) zijn, d.i. hetzelfde onderwerp en hetzelfde gezegde hebben maar inzake kwantiteit of omvang (hier distributief: alle, sommige wel, sommige niet, geen) en in kwaliteit (hier: bevestiging (model) of ontkenning (tegenmodel) verschillen (zie ook 2.1.1.).

Opm.: De scholastici ontleenden A (alle) en I (sommige (wel)) aan ‘affirmare’ (‘bevestigen’) en O (sommige niet) en E (geen) aan ‘nego’ (‘ik ontken’). Een overzicht:

Alle leerlingen zijn aanwezig	(A)	Alle	universeel bevestigend.
Sommige lln. zijn aanwezig	(I)	sommige wel	particulier bevestigend.
Sommige lln. zijn niet aanwezig	(O)	sommige niet	particulier ontkennend
Geen lln. zijn aanwezig	(E)	geen	universeel ontkennend

Zo verschillen A (alle) en I (sommige wel), en O (sommige niet) en E (geen) in kwantiteit. Zo verschillen A (aanwezig) en O (niet aanwezig), en I (aanwezig) en E (niet aanwezig of geen aanwezig) in kwaliteit.

Binnen het kader hieronder betekent ‘particulier’ “minstens één”. Wat ‘meerdere’ of zelfs ‘alle’ niet uitsluit. ‘Sommige’ betekent in dit kader “niet naar aantal nader bepaalde exemplaren of gedeelten”. We krijgen:

Alle leerlingen zijn aanwezig. (universeel bevestigend) (alle: model)	(A)	contrair	(E)	Geen leerlingen zijn aanwezig. (Universeel ontkennend). (Alle niet (geen: tegenmodel))
	s	Contra-	dicatorisch	s
	u			u
	b	Contra-	dicatorisch	b
	a			a
	l	Contra-	dicatorisch	l
	t			t
	e	Contra-	dicatorisch	e
	r			r
Sommige leerlingen zijn aanwezig. (Particulier bevestigend). (Sommige wel)	(I)	subcontrair	(O)	Sommige leerlingen zijn niet aanwezig. (Particulier ontkennend). (Sommige niet).
	n		n	

Opn.: Zoals hierboven aangeduid heet men A met E een “contrair oordeel”; I met O een “subcontraire oordeel”. A met I, en E met O heten “subalterne oordelen”. A met O, en I met E tenslotte, heten “contradictorische oordelen”.

Synecdoche. (2.4.) De synecdoche zegt ‘particulier’ (zoals in de omgangstaal en de verzamelingenleer waarbinnen ‘particulier’ wel onderscheiden is van enerzijds ‘singulier’ en anderzijds van ‘universeel’ maar ermee ordetheoretisch samenhangt) maar bedoelt ‘minstens één’ (singulier), ja, ‘meerdere’ (particulier) of zelfs ‘alle’ (universeel), juist op grond van de samenhang. Wie o.g.v. gelijkenis of samenhang het ene lid van het verband ‘zegt’ maar het andere lid ‘bedoelt’, pleegt een troep, ‘synecdoche’ geheten. Zo kan taaleconomisch éénzelfde term ‘particulier’ (‘sommige’) verzamelingenleerstellig ‘niet alle’ betekenen en oordelen-logisch ‘minstens één / meerdere / alle’.

1.1.6 Symboolverkorte begrippen

Deze term bestaat uit een metafoor, nl. ‘verkorting’, want ‘symboolverkorting’ is één type van verkorting, en een metonymie, nl. ‘symbool’ dat niet op ‘verkorting’ lijkt maar er als volgt mee samenhangt: “tot symboolverkorting”.

Een concreet voorbeeld. W. St. Jevons, *Logica, Utr / Antw.*, 1966, 5 en vooral 50/52, geeft volgend concreet model. Omgangstalg: indien men de som van twee hoeveelheden vermenigvuldigt met haar verschil, dan behelst zulks het verschil tussen haar tweede machten. Algebraïsche symbolen verkorten dit tot: $(a + b)(a - b) = a^2 - b^2$. Jevons: “Bij dat product werken wij in het duister of ‘symbolisch’. Wij gebruiken de letters a en b wel volgens bepaalde vaste regels maar zonder iets te weten van, of ons te bekommeren om, wat zij betekenen”. Wij gaan daar nu dieper op in.

Het koppel “intuïtief/ symbolisch”. Jevons belicht ons probleem der symboolverkorting aan de hand van dit tegenstellingspaar. ‘Intuïtief’ betekent zoiets als “met het denken van het gemene verstand gemakkelijk te begrijpen”. Daarbij stelt hij dat iedere symboliek vertrekt van een minimaal - essentiële intuïtie. Zo zijn begrippen als ‘vierkant’ of ‘zeshoek’ intuïtief, maar begrippen als ‘duizendhoek’ of “het verschil tussen een figuur met duizend zijden en een met duizendeneen zijden” zijn intuïtief dermate vaag dat enkel het verstandelijk gedefinieerde ervan nog ‘zinnig’ is. Verdere louter verstandelijk begrijpelijke begrippen zijn b.v. ‘nul’, ‘contradictorisch’ (b.v. een rechte lijnige boog of een niet gevoelde pijn), ‘het niets’ (zeker in de ontologische zin van ‘het absolute niets’ dat absoluut niets is). In Jevons’ taalgebruik zijn dat ‘symbolische’ termen.

Het ‘invullen’ (semantisch duiden) van symbolen.

Nemen wij “Alle getallen kleiner dan 2”.

Symbolisch: “Voor alle getallen x zo dat $x < 2$ ”. Deze laatste uitdrukking kan semantisch d.i. concreet betekend, ingevuld worden door b.v. “- 4 < 2”. Alle abstracte, d.i. concrete gegevens samenvattende, termen kunnen zo ‘ingevuld’ worden. Wat wij nu even willen verduidelijken.

Jevons zegt dat wij in het duister werken en ons niet bekommeren om wat symbolen, eens semantisch geduid, betekenen. Hij kan het goed bedoelen maar wij achten een precisering nodig. De letter - eigenlijk ‘lettercijfer’ - ‘x’ vult men niet zomaar in. Alleen cijfers kleiner dan 2 passen als invullingen. Dat betekent dat de concrete betekenis wel degelijk ‘niet in het duister’ gelaten wordt.

Maar er is meer. Zelfs niet-symbool-verkorte termen gehoorzamen aan juist dezelfde regel. In de zin “Alle bloemen van deze plant zijn geel. Welnu, deze bloemen zijn van deze plant. Dus deze bloemen zijn geel” staan termen als ‘bloemen’ of ‘geel’ of zelfs ‘van deze plant’ als abstracte termen, voor zover in een uiteenzetting van logica de bovenstaande redenering als toonbeeldig voorgedragen wordt. Zij worden voorgedragen als ‘vervangbaar’

en dus meteen ‘in te vullen’ door andere logisch gelijkwaardige termen. Zo: “Alle stenen van deze berg zijn van graniet. Welnu, deze stenen komen van deze berg. Dus deze stenen zijn van graniet”. Het is in zake logisch denken niet zomaar broodnodig alle termen te herleiden tot symboolverkorte termen om logisch ‘nauwkeurig’ - ‘akriboos’ in antiek Grieks - te leren denken. Waardoor? Doordat onze geest, indien goed geleid, in en doorheen concrete termen nauwkeurig abstracte termen vat. Het gemene verstand doet dit doorlopend. Toegegeven: abstracte ‘symbolen’ zijn rekenend sterker maar, zoals Jevons insinueert, zij veronderstellen iets intuïtiefs.

In die versimpelde symboolverkorte vorm zal de natuurlijke logica b.v. een oordeel symboliseren als “S (subject, onderwerp) is P (predikaat)” of een redenering structureel schetsen als volgt: “Indien VZ 1 en VZ 2, dan NZ (logisch geldig)”. Maar pas indien ze ‘ingevuld’ is, begint die ‘formula’ (het verkleinwoord voor ‘forma’) te ‘leven’. Al was het maar doordat zelfs logistici al levend eerst concreet hebben leren denken vooraleer aan abstracte ‘formules’ toe te zijn. Overigens: zei Hegel niet dat een abstracte term “oneindige rijkdom” is in zake invullingen?

Dit onderdeelje samengevat: De traditionele logica volgt de indeling van Aristoteles’ Organon. De bijzondere logica start met de begrippenleer. Een begrip is werkelijkheid voor zover gegeven in onze geest. Begrippen hebben een inhoud en een omvang. Hoe armer de inhoud, hoe groter de omvang. Zo slaat het begrip ‘meisje’ op alle meisjes. Hoe omvangrijker de inhoud, hoe kleiner de omvang. ‘Meisje met blauwe ogen’, slaat slechts op een deel van ‘alle meisjes’. De omvang kan distributief zijn. Hij slaat dan op een verzameling. De omvang kan ook collectief zijn, het betreft dan een systeem. Het begrip in de klassieke logica wordt algemeen gedacht. De romantische opvatting van ‘begrip’ beklemtoont het venkelde of individuele.

Antonomasie heeft aandacht voor omschrijvingen. Deze kunnen slaan op gelijkenis of samenhang.

Logica is slechts denkbaar omdat we in algemene termen, universaliën, kunnen spreken.

De natuurkunde eist van de gegevens een fysische evidentie. Dit houdt o.m. in dat paranormale fenomenen slechts op een verminkte wijze in de natuurkunde worden geïntegreerd. Natuurwetenschap kan enkel verantwoorde uitspraken doen over het onderzochte gedeelte en niet over het niet onderzochte. De natuurkunde is daarom begrensd.

Onbepaalde telwoorden vertonen een differentieel, gaande van alle wel, over sommige wel, sommige niet, tot geen. Oordelen kunnen in kwantiteit en in kwaliteit verschillen.

In hun ontkenning kunnen oordelen contrair, subcontrair, subaltern en contradictorisch zijn.

Jevons stelt dat wij Symboolverkorte begrippen gebruiken zonder ons te bekommeren hun betekenis. Daarbij stelt hij dat iedere symboliek vertrekt van een minimaal - essentiële intuïtie

Symbolen kunnen volgens hem zo vaag zijn dat enkel het verstandelijk gedefinieerde ervan nog 'zinnig' is. Men kan hierbij opmerken dat onze geest, doorheen concrete termen, abstracte termen vat. Zo hoeven ze niet steeds tot symboolverkorte termen herleid te om ons toe te laten van nauwkeurig te denken.

Personenregister

Aristoteles, 158, 164, 170	Lalande A., 167
Bridgman P. W., 165	Leibniz G., 158
de la Boullaye P., 160	Padre Pio, 166
Eva, 163	Plato, 159
Foulquié P., 167	Popper K., 165
Frege G., 163	Porphyrius, 162
Hegel G. W. F., 170	Saint-Jean R., 167
James W., 166	Sbalchiero P., 166
Jevons W., 166, 169, 170, 171	Schweikle, 162
Jezus, 163, 166	Sextus Empiricus, 164
Judas, 163	Socrates, 158
Kant I., 167	Thurston H., 166
Lahr Ch., 159, 160	Willmann O., 158